

KIÉ A VÁROS ARCA?

Lehet-e a város mindenkié?

Bonyolult, összetett rendszer, ahogy a társadalom, benne az egyének, közös és külön akaratok sokasága, sokszor egymásnak feszülve végül létrehozta azt a téri világot, amiben az életünk zajlik, minden örömeivel és bosszúságával együtt. Mindenütt emberi cselekvést látunk – tervezők, szakemberek, jogszabályalkotók, döntéshozók és végrehajtók –, mégis nagyon sokszor mégsem az ember kerül a középpontba, felcserélődnek a célok és az eszközök – mondják kritikus éllel a korunkban méltán népszerű, boldogságközpontú várostervezés-iskola követői. [3]

Hódmezővásárhelyi könyvtár és tudásközpont tervpályázata, megvétel nyert terv

Építészet: BIVAK (Máté Tamás, Vass-Eysen Áron)

Városfejlesztési szakértő: Soóki-Tóth Gábor

Az európai történeti városok belső részei a 19. század végén nyerték el mai formájukat. Az ipari forradalom gazdasági és társadalmi átalakulása városrobbanáshoz vezetett, aminek a középkori városszerkezet és infrastruktúra nem tudott megfelelni. A megnövekedett népesség kiszolgálásához új városi technológiára volt szükség: kiépültek a nagy közműhálózatok, közlekedési és városüzemeltetési rendszerek. A városépítés szabályozása az 1860–1890 közötti időszakban igyekezett mederbe terelni a magántőke építkezéseit. Az I. világháború időszakára azonban úgy tűnt, mindez nem elég, a városi élet minősége a városlakók többsége számára alacsony színvonalú maradt. Az urbanisztikával foglalkozók gondolkodása két irányban indult el: a vidéki és a városi miliő értékeinek összebékítését megpróbáló kertváros-idea, illetve a radikális rekonstrukció, a régi helyébe építkező modern város víziója irányába. A II. világháborút követően a két gondolat sok szempontból összeért: a radikális újragondolás elveit követve egészen új városok és városrészek épültek, a jóléti gazdaságokban az egyéni köz-

lekedés elterjedésével létrejött – a modern városépítészeti elvek szerint immár monofunkcionális – szuburbia. A totális újrakezdés, illetve átépítés a történeti városokban a világháború pusztításainak helyén, illetve a nagyvárosba integrálódó önálló települések központjaiban, valamint az újonnan épített városokban (és elővárosokban) valósult meg.

A beépítésmód és a beépítés sűrűsége, a természet jelenléte vagy hiánya, valamint a városrészt alkotó egyedi épületek jellegét is magába foglaló érzékelt karakter a városban végső soron tervezés eredménye. A címben jelzett kérdésre (kié a város arca?) több rétegű válasz adható: egyrészt a tervező alakítja, másrészt a tervező a megrendelőnek tartozik elszámolással. Az adott kor kulturális konszenzusa – illetve ennek hiánya – rávetül a városképre. Már a 19. század végén, a historizmus korában, amikor a kontinentális Európa nagyvárosait erőteljes növekedés jellemezte, érezhető volt a konszenzus felzárulása. Az arisztokrácia és a polgári nagytőke, az ingatlanfejlesztők és a háztulajdonosok igénye formálta ezeket a városokat, az uralkodó vagy a városi tanács és mérnökei által megszabott keretek között. Hausmann báró mögött ott állt III. Napóleon, Reitter Ferenc pedig a Közmunkák Tanácsa keretében végezte városépítő munkáját. A hatalmi centrum, a döntéshozó elit felelőssége, hogy az erőforrásokat milyen értékrend mentén osztja meg. A modern építészet és városépítészet meghatározó személyiségei és munkáik az adott kor értékvalasztásával szemben kínáltak alternatívát, ami később a jóléti gazdaságokban és az államszocializmusban egyaránt fősodorbeli (mainstream) megoldássá vált úgy az építészet, mint a városépítés tekintetében.

Ma is a gazdasági konjunktúra és a politikai értékvalasztások formálják a városok képét. A múlt század nagy városfejlesztési időszakának stíluspolifóniájához hasonló időszakban, a „posztmodern” évtizedében omlott le a vasfüggöny. Az utolsó válságos évtizedében már sok szempontból fellazult tervutasításos gazdaságot egyik napról a másikra a piacgazdaság váltotta fel. A magántőke, magántulajdon szerepe felértékelődött, megjelent és a városfejlesztés szempontjából meghatározóvá vált a külföldi tőke, különösen a fővárosban. Ebben az új erőterben a korábban erős központi (beruházói) akarat helyett többszereplős érdekérvényesítési játszma helye lett

a város. A megerősödött autonómiával, de forráshiánnyal küszködő önkormányzatok átfogó jövőkép és stratégia kialakítása helyett a pillanatnyilag elérhető előnyök kiaknázását – az adóbevételek maximalizálását és egyéni vagy csoportérdekek érvényesítését – tekintették a túlélés zálogának. [1]

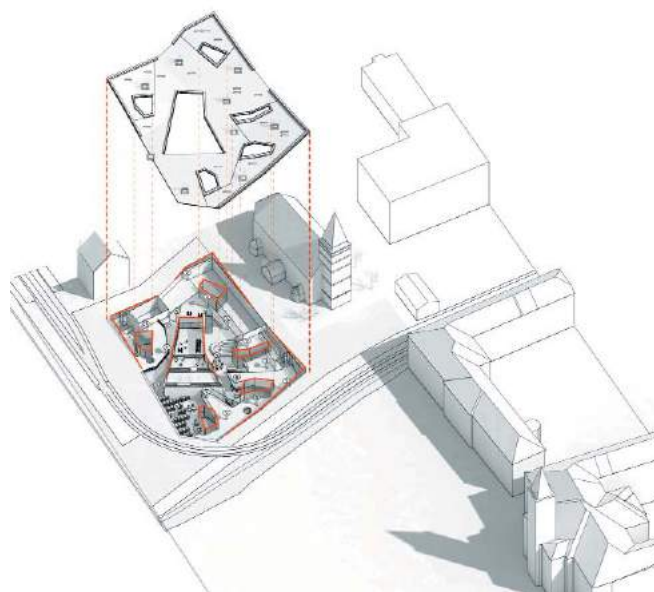
Ebben a környezetben a településtervező szakma helyzete is bizonytalanává vált. Egyrészt már a 80-as évekre hitelüket veszítették a településfejlesztéssel összefüggő tevékenységek, másrészt „a közérdek fogalma, amelyre a tervezők oly gyakran hivatkoznak, nehezen értelmezhető, valójában a demagógia lehetőségét hordozó spekulatív fikció”, a döntések a döntéshozó és a tervező értékrendjéből sokkal inkább eredeztethetőek, mint a közösség értékválasztásából. [2] Az eredmény: sok szempontból vitatható esztétikai minőség, mozaikos, sokszor pazarló területfelhasználás, ugyanakkor sok jól

sikerült, a város szerkezeti adottságait kihasználó, azt újrapozicionáló beruházás. Az Európai Unióhoz történő csatlakozás a kétezres évtized közepétől újra helyzetbe hozta az önkormányzati és állami szereplőket. Megújult közterületek, felújított műemlékek sora és új sportszabadidős, kulturális létesítmények, igazgatási és oktatási intézmények demonstrálták ezt az új lendületet. Az átfogó stratégiai szemlélet – az uniós finanszírozás feltételeként kötelezően elkészülő dokumentumok elkészítése ellenére – továbbra sem igazán meghatározó. Ehelyett az éppen aktuális források irányítják a fejlesztéseket, és az ezek hatékony felhasználását garantáló „megvalósíthatóság” szempontja, valamint a projektszemlélet érvényesül – az állami szféra mindebben a magánszektor példáját követi.

Kié a város arca? Azé, aki megépíti: a fizetőképes keresletet a leghatékonyabban kielégítő város-terméket létrehozó ingatlanfejlesztők és az európai és hazai költségvetési forrásokat jórészt központilag elosztó döntéshozók a megrendelők. A korábban a „közérdek” és a magánfejlesztők között – valójában saját értékrendje, a megrendelők és a szabályozó hatóság között – mediáló városstervező szakma a jogszabályok szigorításával pró-

bálja pozícióját biztosítani, amivel – az egyre bonyolultabb és értelmezést igénylő eljárások következtében pályázati forrásokról lecsúszó projektek miatt frusztrált – döntéshozók haragját vonta magára. Arról nem is beszélve, hogy bármilyen cizellált a normatív szabályok tengere, az csak a középzszerűségnek kedvez. A településrendezés bizonyos értelemben a tiltó szabályok kifinomult technológiájának tudományává vált. Ebben a rendszerben üdítő kivételnek tűnik – az építésügyi eljárások egyszerűsítése nyomán keletkezett ürt betölteni hivatott – településkép-védelmi szabályozás. Van némi párhuzamosság-íze a dolognak: első látásra úgy tűnik, mintha egy jól sikerült arculati kézikönyvvel kiváltható lenne akár az építési szabályzat is. Nem ez a helyzet, de talán nem teljesen utópia azt remélni, hogy a külső

kényszerből – megfelelő minőségű közösségi tervezéssel, amit egyébként a rendelet elő is ír – belső igényesség fakadhat. Arról nem is beszélve, hogy mennyire barátságosabb és közérthetőbb ilyen formán jelezni, hogy mi a kívánatos, mi nem. Kínálkozó lehetőség ez a feladatkörök jelentős részétől (tegyük hozzá: az évek során felhalmozott adósságuktól is) megszabadított önkormányzatok számára lehetséges szerepük újragondolására: a helyi partnerségek létrehozására, az érdekek harmonizálására, a közös(ség), a település arculatának formálására. És ha ehhez hozzáálmodjuk a digitális technológiák adta „okos” lehetőségeket, talán a nem túl távoli jövőben egyszerű városlakóként sokkal közvetlenebb módon válhatunk részeseivé – akár valós időben is – a városkép formálásának.

Sooiki-Tóth Gábor

Irodalom / References

- [1] Szabó, Julianna: „Települési stratégiák a budapesti agglomerációban”, *Tér és Társadalom*, Vol 17, No 4 (2003), pp 101–116.
- [2] Lukovich, Tamás: „Gondolatok és javaslatok a hazai településtervezés reformjához”, *Falu-Város-Régió*, Vol 2, No 4-5 (1995), pp 26–28.
- [3] Montgomery, Charles: *Happy City: Transforming Our Lives through Urban Design*, Penguin Books, 2013.